

การวิเคราะห์องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว*

AN ANALYSIS OF COMPONENTS IN ASSESSING TOURISM SITE POTENTIAL

อศวิน แสงพิกุล

Aswin Sangpikul

คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Tourism and Hospitality, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand

Corresponding author E-mail: aswin.sal@dpu.ac.th

Tel: 081-304-2910

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 2) จัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และ 3) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารและวิเคราะห์บทความวิจัย จำนวน 69 เรื่อง จากฐานข้อมูล Google Scholar และ Thailand Citation Index (TCI) ในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553 - 2568) และวิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) จำนวนองค์ประกอบที่นิยมใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว มีตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ 2) การจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีขอบเขตที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่ ได้แก่ 2.1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2.2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 2.3) ด้านการบริหารจัดการในชุมชน และ 2.4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ 3) การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงองค์ประกอบกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น พบว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการใช้หมวดหมู่ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตั้งแต่ 2 - 4 หมวดหมู่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม นิยมใช้ 3 หมวดหมู่พื้นฐาน (เช่น ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก และชุมชน) ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/เชิงนิเวศ ใช้ทั้ง 3 หมวดหมู่ข้างต้น แต่ได้เพิ่มการพิจารณาศักยภาพด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ประโยชน์ของงานวิจัยนี้จะช่วยชี้แนะนักวิชาการให้เห็นขอบเขตของการศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และครอบคลุมทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงเอกสาร, การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว, องค์ประกอบศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

Abstract

This research had the objectives to: 1) Analyze the number of components used to assess tourism site potential, 2) Categorize the components used to assess tourism site potential, and 3) Analyze the connection between the components used to assess tourism site potential and the established categories, classified by the specific types of tourism destinations. This study utilized a comprehensive documentary research methodology, which was conducted by analyzing 69 research articles from the two sources: the Google Scholar database and the Thailand Citation Index (TCI) database over the past 15 years from years 2010 to 2025. The collected data were analyzed using content analysis and descriptive statistics. The research findings revealed that: 1) The number of components commonly used to assess tourism site potential in Thailand ranged from 3 to 8 components. 2) The categorization of components used to assess tourism site potential, with the purpose to provide a clearer and more systematic scope, could be classified into 4 main categories. They are: 2.1) Resources within tourism destinations, 2.2) Readiness of facilities and services, 2.3) Management within the local communities, and 2.4) Environmental impacts. and 3) The analysis of the linkage between the elements and the established categories revealed that various tourist sites had utilized between two to four categories in evaluating their site potential. For instance, community-based and cultural sites commonly used three basic categories (i.e., resources, facilities, and community). Meanwhile, the natural and eco-tourism sites utilized all three aforementioned categories but also incorporated an assessment of environmental impact potential. The benefit of this research will help guide academics to clearly and more systematically understand the scope of tourist sites potential assessment in various contexts. In addition, this study will enable the practical application of knowledge in assessing site potential appropriately, while comprehensively aligning with the current tourism development trends.

Keywords: Documentary Research, Tourism Site Potential Assessment, Tourism Site Potential Components

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างต่อเนื่องหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เติบโตและขยายตัวไปสู่ต่างจังหวัดหรือเมืองรองต่าง ๆ คือ การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถ ความพร้อม ตลอดจนข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์เพื่อประกอบการวางแผนนโยบายหรือยุทธศาสตร์เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559); (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556)

ในทางวิชาการ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมของพื้นที่และทรัพยากรในพื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการเปลี่ยนแปลงในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือน เพื่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559); (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556) ในช่วงระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา นักวิชาการจำนวนมากได้ศึกษาหรือประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ หลายประเภท เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงชุมชน หรือเชิงเกษตร เป็นต้น โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอาจมีหลายมิติหรือหลายองค์ประกอบ เช่น งานวิจัยบางเรื่องอาจใช้แนวคิดองค์ประกอบพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว อาทิ 5 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities) หรือ 6 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities, ancillary services) เพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (ณรงค์ เจนใจ และคณะ, 2568); (บุญยง ลีหะสุวรรณ และผกาภาศ ชัยรัตน์, 2565) ในขณะที่มีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งอาจใช้เกณฑ์หรือองค์ประกอบเพียง 3 - 4 องค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก และสภาพแวดล้อม และงานวิจัยบางเรื่องอาจใช้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก คุณค่าและความดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์, 2559) นอกจากนั้น งานวิจัยอีกหลายเรื่องอาจใช้เกณฑ์ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมากถึง 7 - 8 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ ความมีชื่อเสียง การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556)

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ในเชิงลึก จะพบว่า องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น มีความคาบเกี่ยวกัน คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน จึงทำให้องค์ประกอบมีความหลากหลายดังที่ยกตัวอย่างข้างต้น ซึ่งอาจมีได้หลายสาเหตุ เช่น แนวคิดที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การกำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย หรือความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยวางแผนเพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นหรือระดับจังหวัด เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้น จึงควรมีงานวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีขอบเขตที่ชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น อันจะช่วยทำให้นักวิชาการมีแนวทางและขอบเขตของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้นเพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาสังคมและชุมชนได้อย่างเหมาะสมต่อไป งานวิจัยในครั้งนี้จึงได้ใช้แนวคิดในรูปแบบ analyzing-categorizing-connecting pattern ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยขั้นตอนแรกจะวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Analyzing the Components) เพื่อฉายภาพกว้างของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย จากนั้นจัดหมวดหมู่ขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Categorizing The Components) เพื่อกำหนดขอบเขตและให้เห็นภาพขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพอย่างเป็นระบบ (หมวดหมู่) ได้ชัดเจนขึ้น และสุดท้ายจะวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น (Connecting The Components With The Emerging Categories) โดยจำแนกตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้เห็นความครอบคลุมและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละบริบทของพื้นที่ ผลการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยชี้แนะนักวิชาการให้เห็นขอบเขตและหมวดหมู่ขององค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
2. เพื่อจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ประชากรในการวิจัย คือ บทความวิจัยฉบับเต็ม (Full Articles) ที่ตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล Thailand Citation Index (TCI) โดยมีหลักเกณฑ์การคัดกรองผลงานวิจัย (Inclusion Criteria) ดังนี้

- 1.1 เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์อย่างน้อย 1 ข้อ ที่ระบุว่าศึกษาหรือประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงศาสนา หรือเชิงเกษตร เป็นต้น
- 1.2 เป็นบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ TCI 1 และ 2 ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553 - 2568)
- 1.3 มีผลการวิจัยที่น่าเสนอเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย
- 1.4 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพได้
- 1.5 ใช้การจัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวจากข้อมูลในบทความวิจัยที่ระบุประเภทแหล่งท่องเที่ยวไว้ เช่น งานวิจัยนี้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน/วัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล (Data Record Form) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ธารีทิพย์ เหล่าวิโรจน์กุล และอัศวิน แสงพิกุล, 2566); (สรัญญา จันทร์ชูสกุล, 2560) โดยแบ่งการบันทึกข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของงานวิจัย เช่น ชื่อผู้แต่ง ชื่องานวิจัย ปีที่ตีพิมพ์ พื้นที่ที่ศึกษา
- ส่วนที่ 2 ระเบียบวิธีวิจัย และองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
- ส่วนที่ 3 ผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

3. การรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยวิธีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบออนไลน์จากฐานข้อมูล Google Scholar ในลำดับแรก จากนั้นตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งในฐานข้อมูล TCI เพื่อตรวจสอบว่า ได้ค้นหาข้อมูลได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุมหรือไม่ โดยใช้คำสืบค้น (Keywords) เช่น การประเมิน/การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน

เชิงวัฒนธรรม หรือเชิงธรรมชาติ เป็นต้น โดยดำเนินการสืบค้นในช่วงเดือนเมษายน 2569 และคัดกรองข้อมูลตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดข้างต้น พบว่า มีงานวิจัยที่สอดคล้องตามเกณฑ์รวมทั้งสิ้น 69 เรื่อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ จำแนก และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย และใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าความถี่และร้อยละ) เพื่อร่วมในการนำเสนอผลการวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีผู้ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล 2 ท่านในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลของการจัดหมวดหมู่และการกำหนดรหัสข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 - 3 เพื่อตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน หากพบว่าผลการวิจัยที่สรุปได้ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยดำเนินการโดยหาร่วมกันและหาข้อสรุปก่อนการนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 เป็นการวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย (Analyzing) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจจำนวนองค์ประกอบและรายละเอียดองค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

จำนวนองค์ประกอบ	รายละเอียดองค์ประกอบ
1. 3 องค์ประกอบ	1.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก 1.2 คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง และการมีส่วนร่วม 1.3 สิ่งดึงดูดใจ ลักษณะทางกายภาพ และการรองรับ
2. 4 องค์ประกอบ	2.1 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการ 2.2 คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วม 2.3 พื้นที่ กิจกรรม การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ 2.4 กิจกรรม การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการ 2.5 ทรัพยากร การบริการ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ 2.6 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ 2.7 พื้นที่ กิจกรรม องค์การ และการบริหารจัดการ 2.8 แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม
3. 5 องค์ประกอบ	3.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก 3.2 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก 3.3 ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการจัดการผลกระทบ
4. 6 องค์ประกอบ	4.1 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง การบริหารจัดการ และกิจกรรม 4.2 สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการ การบริหารจัดการ และกิจกรรม 4.3 แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม 4.4 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ และความเสี่ยง 4.5 ทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐาน การขนส่ง การต้อนรับ ความปลอดภัย และผู้ให้บริการนำเที่ยว 4.6 ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและการสื่อความหมาย การจัดการผลกระทบ การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการ

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

จำนวนองค์ประกอบ	รายละเอียดองค์ประกอบ
	4.7 คุณค่าและความดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม
	4.8 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การบริหารจัดการ และการรองรับ/การเข้าถึง
	4.9 ความมีชื่อเสียง สภาพแวดล้อม การเข้าถึง ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว การรองรับ และความปลอดภัย
5. 7 องค์ประกอบ	5.1 สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง ที่พัก ความปลอดภัย กิจกรรม รายการนำเที่ยว และด้านสังคม
6. 8 องค์ประกอบ	6.1 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การรองรับ ความมีชื่อเสียง การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม

จากตารางที่ 1 สามารถวิเคราะห์และสรุปภาพรวมของจำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยนิยมใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้ดังนี้

1. ความหลากหลายของจำนวนองค์ประกอบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยในเชิงวิชาการอาจไม่ได้จำกัดจำนวนองค์ประกอบไว้อย่างชัดเจน โดยจำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยนิยมใช้มีตั้งแต่ 3 ถึง 8 องค์ประกอบ ทั้งนี้ การใช้จำนวนองค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอาจมีความแตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น การทบทวนวรรณกรรม การกำหนดกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในงานวิจัย และคุณลักษณะ/ความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น

2. องค์ประกอบพื้นฐาน จากการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในภาพรวมพบว่า มีบางองค์ประกอบที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานหรือองค์ประกอบสำคัญของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เช่น ด้านพื้นที่ (ทรัพยากร/สิ่งดึงดูดใจ) ด้านการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือการบริการ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีการใช้จำนวนองค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น 3 - 8 องค์ประกอบ แต่ทว่าองค์ประกอบเหล่านั้นยังมีองค์ประกอบพื้นฐานร่วมกันดังที่กล่าวข้างต้น

3. องค์ประกอบเพิ่มเติม นอกเหนือจากองค์ประกอบพื้นฐานแล้ว งานวิจัยหลายเรื่องได้เพิ่มองค์ประกอบเชิงกระบวนการ เพื่อประเมินความพร้อมของคนในชุมชนหรือหน่วยงานในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยองค์ประกอบเชิงกระบวนการที่นักวิจัยนำมาใช้อาจมีได้หลายองค์ประกอบ เช่น ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความสามารถในการรองรับ และด้านการจัดการผลกระทบ เป็นต้น นอกจากนั้น งานวิจัยบางเรื่องยังได้เพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การประเมินด้วย เช่น ด้านความปลอดภัย ความมีชื่อเสียง และการต้อนรับ เพื่อให้ได้ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่มีความลุ่มลึกและรอบด้านมากขึ้น

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 เป็นการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (Categorizing) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำองค์ประกอบที่นักวิชาการใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมาจัดหมวดหมู่ใหม่และกำหนดขอบเขตให้มีความชัดเจนและเป็นระบบยิ่งขึ้น โดยผลการวิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 4 หมวดหมู่หลัก ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

หมวดหมู่ (ด้าน)	องค์ประกอบ
1. ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว	สิ่งดึงดูดใจ พื้นที่ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความดึงดูดใจ ความมีชื่อเสียง
2. ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ	การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการ ที่พัก กิจกรรม โครงสร้างพื้นฐาน การขนส่ง การต้อนรับ รายการนำเที่ยว/ผู้ให้บริการนำเที่ยว การสื่อความหมาย
3. ด้านการบริหารจัดการของชุมชนหรือของหน่วยงานที่รับผิดชอบ	องค์กร การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม ความปลอดภัย สังคม การตลาด
4. ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	การรองรับของพื้นที่ การจัดการผลกระทบ

จากตารางที่ 2 เป็นการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย โดยนำข้อมูลจากตารางที่ 1 มาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง จะพบว่า องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว บางองค์ประกอบมีจุดมุ่งหมายหรือขอบเขตของการประเมินที่คล้ายคลึงกัน เพียงแต่อาจใช้คำที่แตกต่างกันเล็กน้อย ซึ่งองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันเหล่านี้ หากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ให้มีความชัดเจน มีขอบเขต และเป็นระบบ จะสามารถช่วยลดความซ้ำซ้อนของคำนิยามได้ (Terminological Redundancy) ทั้งนี้ การจำแนกและจัดกลุ่มองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ เช่น สิ่งดึงดูดใจ/ทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และความมีชื่อเสียง เป็นต้น 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการต่าง ๆ โครงสร้างพื้นฐาน และการขนส่ง เป็นต้น 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ เช่น ชุมชน การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม การตลาด และความปลอดภัย เป็นต้น และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรองรับของพื้นที่ และการจัดการผลกระทบ

ทั้งนี้ การจำแนกและจัดกลุ่มองค์ประกอบดังกล่าวมีผลการวิจัยรองรับ (แหล่งอ้างอิง) ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวมีความเหมาะสมและครอบคลุมองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนั้น การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าว เป็นการแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ในภาพรวมแบบเบื้องต้น (Preliminary Categorization) เพื่อให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 3 เป็นการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น (Connecting) โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการแสดงให้เห็นว่า หากนำองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพในแต่ละประเภทของแหล่งท่องเที่ยว (จำนวน 3 - 8 องค์ประกอบ) มาจัดกลุ่มภายใต้ 4 หมวดหมู่หลัก (จากผลการวิจัยในตารางที่ 2) จะสามารถจัดได้กี่หมวดหมู่ และมีอะไรบ้าง เพื่อให้เห็นขอบเขตและความครอบคลุมของการจัดหมวดหมู่ดังกล่าวได้อย่างชัดเจนขึ้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว

จำนวน องค์ประกอบ	แหล่งท่องเที่ยว เชิงชุมชนและ วัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยว เชิงธรรมชาติ	แหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตร	แหล่งท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์	แหล่งท่องเที่ยว เชิงศาสนา
3 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง และการมีส่วนร่วม หรือ สิ่งดึงดูดใจ ลักษณะ ทางกายภาพ และ การรองรับ	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน
4 องค์ประกอบ เช่น สิ่งดึงดูดใจ การรองรับ การมี ส่วนร่วม และ การบริหารจัดการ หรือ แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และการมีส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา
5 องค์ประกอบ เช่น แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และที่พัก หรือ ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการจัดการ ผลกระทบ	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน
6 องค์ประกอบ เช่น ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและ การสื่อความหมาย การจัดการผลกระทบ การมีส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก 3. ด้านการบริการ จัดการของชุมชน	ไม่มีการศึกษา

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

จำนวน องค์ประกอบ	แหล่งท่องเที่ยว เชิงชุมชนและ วัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยว เชิงธรรมชาติ	แหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตร	แหล่งท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์	แหล่งท่องเที่ยว เชิงศาสนา
และการบริหารจัดการ หรือ คุณค่าและ ความดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วม	3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน	3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม		
7 องค์ประกอบ เช่น สิ่งดึงดูดใจ การเข้า ถึง ที่พัก ความปลอดภัย กิจกรรม รายการ นำเที่ยว และ ด้านสังคม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด และการบริการ 3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด และการบริการ 3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน
8 องค์ประกอบ เช่น คุณค่าของ แหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด สภาพแวดล้อม การรองรับ ความมี ชื่อเสียง การบริหาร จัดการ และการมี ส่วนร่วม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด และการบริการ 3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	1. ด้านทรัพยากร ในแหล่งท่องเที่ยว 2. ด้านความพร้อม ของสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด และการบริการ 3. ด้านการบริหาร จัดการของชุมชน 4. ด้านผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา	ไม่มีการศึกษา

ตารางที่ 3 สามารถแปลผล ได้ดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนและวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า แม้นักวิจัยจะใช้อ้างอิงองค์ประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ แต่หากจัดหมวดหมู่แล้ว พบว่า นักวิจัยส่วนใหญ่นิยมใช้ 3 หมวดหมู่หลักในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ และด้านการบริหารจัดการของชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในระยะหลังเริ่มให้ความสำคัญกับมิติด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยมีการเพิ่มด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นองค์ประกอบเพิ่มเติม ทำให้ภาพรวมของการประเมินศักยภาพ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรมในปัจจุบันครอบคลุมครบทั้ง 4 หมวดหมู่ 2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า แม้นักวิจัยจะมีการเลือกใช้อันดับประกอบในการประเมินศักยภาพแตกต่างกันไปตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ แต่นำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า นักวิจัยส่วนใหญ่นิยมใช้ทั้ง 4 หมวดหมู่ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการด้านการบริหารจัดการของชุมชน และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ นักวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับมิติด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ผลการวิจัยนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาตินั้น ควรคำนึงถึงมิติด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางสูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน 3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลการวิจัยพบว่า แม้การศึกษาด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะมีจำนวนน้อย แต่มีงานวิจัยที่ใช้อันดับประกอบในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมากถึง จำนวน 6 องค์ประกอบ ซึ่งหากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า สามารถจัดได้ครอบคลุม 4 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการด้านการบริหารจัดการของชุมชน และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า แม้จะเป็นบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่นักวิจัยยังคงให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) เช่น การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ และการมีบุคลากรที่เพียงพอต่อการให้บริการ ซึ่งเป็นหลักการที่คล้ายคลึงกับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ผลการวิจัยนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า มิติทางด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้นในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ แม้ว่าพื้นที่นั้นจะไม่ได้มีความเปราะบางเท่ากับแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติก็ตาม 4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า นักวิจัยมีการเลือกใช้อันดับประกอบในการประเมินที่หลากหลายตั้งแต่ 3 - 6 องค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า งานวิจัยในบริบทเชิงประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มุ่งเน้นความสำคัญไปที่ 2 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว และด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ในบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นักวิจัยอาจให้ความสำคัญกับมิติด้านการบริหารจัดการของชุมชนและมิติด้านสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่สิ่งดึงดูดใจ (คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว) และความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ และ 5) แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผลการวิจัยพบว่า นักวิจัยมีการเลือกใช้อันดับประกอบในการประเมินตั้งแต่ 3 - 7 องค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ พบว่า งานวิจัยในบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ 2 หมวดหมู่ ได้แก่ ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว และด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ทั้งนี้ มีข้อสังเกต คือ ในกรณีที่งานวิจัยมีการใช้จำนวนองค์ประกอบสูงถึง 7 องค์ประกอบ นักวิจัยได้เพิ่มความสำคัญในมิติด้านการบริหารจัดการของชุมชน โดยเฉพาะในด้านความปลอดภัยและมิติทางสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของศาสนสถานที่มีเป็นศูนย์กลางของชุมชน อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนายังคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือ นักวิจัยมุ่งเน้นการประเมินศักยภาพของตัวทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวและความพร้อมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า จำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยเลือกใช้มีความหลากหลาย โดยมีตั้งแต่ 3 ถึง 8 องค์ประกอบ ความหลากหลายนี้อาจเป็นเพราะว่าการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในวงการวิชาการไทยยังไม่ได้ใช้เกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจนเป็นแบบเดียวกัน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับหลายสาเหตุ เช่น กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ วรรณกรรมที่ทบทวน จุดมุ่งหมายหรือขอบเขตของงานวิจัย และลักษณะ/ประเภทแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในตารางที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าไม่ว่าจะมีจำนวนองค์ประกอบเท่าใด งานวิจัยเกือบทั้งหมดยังคงให้ความสำคัญกับองค์ประกอบพื้นฐานในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เช่น ด้านพื้นที่หรือ ด้านการเข้าถึง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจิมขวัญ รัชชานติ และศุภณิศร์ เดิมสงวนวงศ์, วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ (เจิมขวัญ รัชชานติ และศุภณิศร์ เดิมสงวนวงศ์, 2562); (วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ, 2568) ส่วนงานวิจัยที่ใช้ 5 - 8 องค์ประกอบ จะมีการขยายขอบเขตไปยังองค์ประกอบเชิงกระบวนการมากขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบริหารจัดการ (ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, 2556) และมิติด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันทั่วโลกและประเทศไทยต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยนำมิติด้านความยั่งยืนและการลดผลกระทบต่องสิ่งแวดล้อม มาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาหรือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชน เป็นต้น (วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ, 2557); (จติกา คุ่มเรือน และคณะ, 2564)

สำหรับผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า แม้นักวิชาการจะใช้เกณฑ์หรือองค์ประกอบในการประเมินทั้งที่คล้ายคลึงกันและที่แตกต่างกัน แต่หากนำมาจัดหมวดหมู่ใหม่ให้มีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลักตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการจัดกลุ่มของข้อมูลที่ใกล้เคียงกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ สามารถจัดหมวดหมู่องค์ประกอบของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ ได้ 4 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การจัดหมวดหมู่ดังกล่าวช่วยลดความซ้ำซ้อนและช่วยแยกความแตกต่างของแต่ละหมวดหมู่ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้นักวิชาการสามารถมองเห็นโครงสร้างขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในภาพรวมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ เจนใจ และคณะ ที่ได้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ (ณรงค์ เจนใจ และคณะ, 2568) นอกจากนั้น หากพิจารณาแนวคิดการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแบบ 5 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities) หรือ 6 A (attraction, accessibility, amenities, accommodation, activities, ancillary services) ที่นักวิชาการชาวไทยนิยมใช้ ก็พบว่า องค์ประกอบของ 5 A หรือ 6 A นั้น ก็สามารถจัดอยู่ภายใต้ 4 หมวดหมู่ข้างต้นเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ข้างต้น มีความสอดคล้องและสามารถประยุกต์ใช้ได้กับแนวคิดของการประเมินองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ได้

ในส่วนของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อ 3 ที่วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกับหมวดหมู่ที่กำหนดขึ้น โดยจำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนและวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ นักวิจัยมักใช้ครบทั้ง 4 หมวดหมู่หลัก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ให้ความสำคัญกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ, 2557) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางสูง จำเป็นต้องคำนึงถึงในประเด็นด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แม้จะมีจำนวนงานวิจัยอยู่น้อย แต่ยังคงให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ด้วยเช่นกัน (รัชนิวรรณ บุญอนันต์ และคณะ, 2567) ซึ่งคล้ายคลึงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา พบความคล้ายคลึงกัน คือ นักวิจัยมักมุ่งเน้นไปที่ 2 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ ด้านทรัพยากร (คุณค่าของสถานที่) และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวต่างประเภทกันอาจเน้นหมวดหมู่การประเมินที่แตกต่างกันได้ อาจเป็นเพราะว่าการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ลักษณะ/ประเภทแหล่งท่องเที่ยว กรอบแนวคิดทฤษฎี/วรรณกรรมที่นำมาใช้ และขอบเขต/จุดมุ่งหมายของการวิจัย เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า จำนวนองค์ประกอบที่นักวิจัยใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยที่ผ่านมา มีจำนวนองค์ประกอบตั้งแต่ 3 - 8 องค์ประกอบ โดยหากนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบและมีความชัดเจน สามารถจัดได้ 4 หมวดหมู่หลัก ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ 3) ด้านการบริหารจัดการของชุมชน และ 4) ด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละประเภท อาจไม่ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ หรืออาจมีความแตกต่างกันได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ประเภทและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว และกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว สำหรับข้อเสนอแนะของการวิจัยในครั้งนี้ ประการแรก การจัดหมวดหมู่โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวดหมู่ นั้น สามารถให้กรอบแนวทางแก่นักวิจัยในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในบริบทต่าง ๆ เพื่อให้มีความชัดเจนและความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยนักวิจัยอาจดัดแปลง ประยุกต์ใช้ เพิ่มหรือลดตัวชี้วัดย่อยในแต่ละหมวดหมู่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะและประเภทแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่อให้การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ประการที่สอง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท อาจไม่ได้จำกัดว่าควรมีองค์ประกอบ ดังปรากฏในผลการวิจัย อย่างไรก็ตาม ความสำคัญอยู่ที่การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์และน่าเชื่อถือ นักวิจัยควรพิจารณาประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั้ง 4 หมวดหมู่ ประการที่สาม สำหรับการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงศาสนา แม้ที่ผ่านมาอาจมุ่งเน้นประเมินเฉพาะด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก แต่นักวิจัยอาจพิจารณาเพิ่มองค์ประกอบศักยภาพด้านการบริหารจัดการของชุมชนเข้าไปด้วย และประการที่สี่ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เริ่มมีบทบาทความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนในยุคปัจจุบัน ดังนั้น นักวิจัยอาจพิจารณาเพิ่มเติมองค์ประกอบนี้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทให้ครอบคลุมประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ประการที่ห้า การจัดหมวดหมู่ทั้ง 4 หมวดหมู่ดังกล่าวจากงานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการแบ่งหรือจัดหมวดหมู่ในภาพรวมแบบเบื้องต้น (preliminary categorization) เพื่อให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนขององค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ทั้งนี้ นักวิจัยอาจแบ่งหมวดหมู่ในด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสมหรือตามแนวคิดของงานวิจัยในเรื่องนั้น ๆ ได้ และประการสุดท้ายสำหรับ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานต่างๆ เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา หน่วยงานพัฒนาการท่องเที่ยว ระดับจังหวัด หรือสถาบันอุดมศึกษา อาจนำกรอบแนวคิดการจัดหมวดหมู่องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน และองค์ประกอบย่อยจากผลการวิจัยในครั้งนี้ ไปพัฒนาเป็นแนวทางการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ เพื่อให้การประเมินและการจัดระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเป็นระบบและมีความชัดเจนมากขึ้น สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ เนื่องจากงานวิจัยในครั้งนี้กำหนดขอบเขตเป็นการวิเคราะห์จำนวนองค์ประกอบและจัดหมวดหมู่องค์ประกอบที่ใช้ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว งานวิจัยในอนาคตอาจต่อยอดงานวิจัยนี้ในการกำหนดตัวชี้วัดย่อยของแต่ละหมวดหมู่ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น ด้านทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว อาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ ส่วนด้านความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ อาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เน้นด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่หรือชุมชน สำหรับด้านการบริหารจัดการของชุมชน อาจเน้นองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติต่าง ๆ และด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อาจกำหนดองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการหรือการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยในอนาคตอาจพิจารณาคำนวณน้ำหนักของตัวชี้วัดต่อไปเพื่อการวิเคราะห์หรือการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงปริมาณ รวมถึงงานวิจัยในอนาคตอาจศึกษาวิจัยของต่างประเทศร่วมด้วย เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างของแนวทางการประเมินศักยภาพในประเทศไทยกับต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา สว่างคง และประสพชัย พสุนนท์. (2559). การศึกษาดัชนีศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตกในจังหวัดสระบุรี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 1157-1172.
- จิติกา คุ่มเรือน และคณะ. (2564). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(2), 189-198.
- เจิมขวัญ รัชชุตานติ และศุภณิษฐ์ เต็มสงวนวงศ์. (2562). ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์วัดร่องเมิง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการ*, 13(1), 102-107.
- ณรงค์ เจริญใจ และคณะ. (2568). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงราย. *วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ*, 12(2), 114-130.
- ธารทิพย์ เหล่าวิโรจน์กุล และอัศวิน แสงพิกุล. (2566). การวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวแบบคาร์บอนต่ำ: แนวทางสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศ. *ศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 18(1), 129-143.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. (2556). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอควนโดนและบ้านโดนปานัน อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. *สุทธิปริทัศน์*, 27(82), 97-112.
- บุญยง ลีหะสุวรรณ และผกาภาส ชัยรัตน์. (2565). ศักยภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(6), 168-180.

- รัชนิวรรณ บุญอนันต์ และคณะ. (2567). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. วารสารละศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 8(1), 1-13.
- วิโรจน์ นาคแท้ และคณะ. (2557). การประเมินศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนรัชชประภา ในอุทยานแห่งชาติเขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิจัยสังคม, 37(1), 125-150.
- วิไลวรรณ วิไลรัตน์ และคณะ. (2568). การวิเคราะห์ศักยภาพสถานที่ท่องเที่ยววัดบางโทง จังหวัดกระบี่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารศรีสุวรรณภูมิปริทรรศน์, 3(1), 10-21.
- สร้อยญา จันทรชูสกุล. (2560). การประเมินคุณภาพวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ระดับประถมศึกษา. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(2), 1060-1075.